

Rapport 2014:51

Sallerup 2:8

Östra Sallerup socken, Hörby kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2014

Thomas Linderoth

Rapport 2014:51

Sallerup 2:8

Östra Sallerup socken, Hörby kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2014

Thomas Linderoth

Fornlämningsnr: 5
Östra Sallerups socken
Hörby kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2014 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2014:51

Omslag: Bron över till Lustholmen, fotograferad från norr.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund	6
Nordvästra kvarteret	7
Undersökningens syfte och metod	8
Genomförande	8
Undersökningens resultat	8
En brokonstruktion	9
Tolkning och utvärdering	12
Referenser	13
Administrativa uppgifter	14

Sammanfattning

Sydsvensk Arkeologi AB har på Länsstyrelsens uppdrag utfört en arkeologisk förundersökning inom en del av fornlämningen Östra Sallerup nr 5 i Östra Sallerups socken, Hörby kommun.

Fornlämningen består av en välbevarad parkanläggning från andra hälften av 1600-talet. Anläggningen är förutom registrerad fornlämning även ingående i ett Riksintresseområde för kulturmiljövården samt upptagen som en värdefull kulturmiljö i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne.

Undersökningen bestod av övervakning av schaktning i samband med restaureringsarbeten av äldre dammar och kanalsystem i parkens nordvästra kvarter.

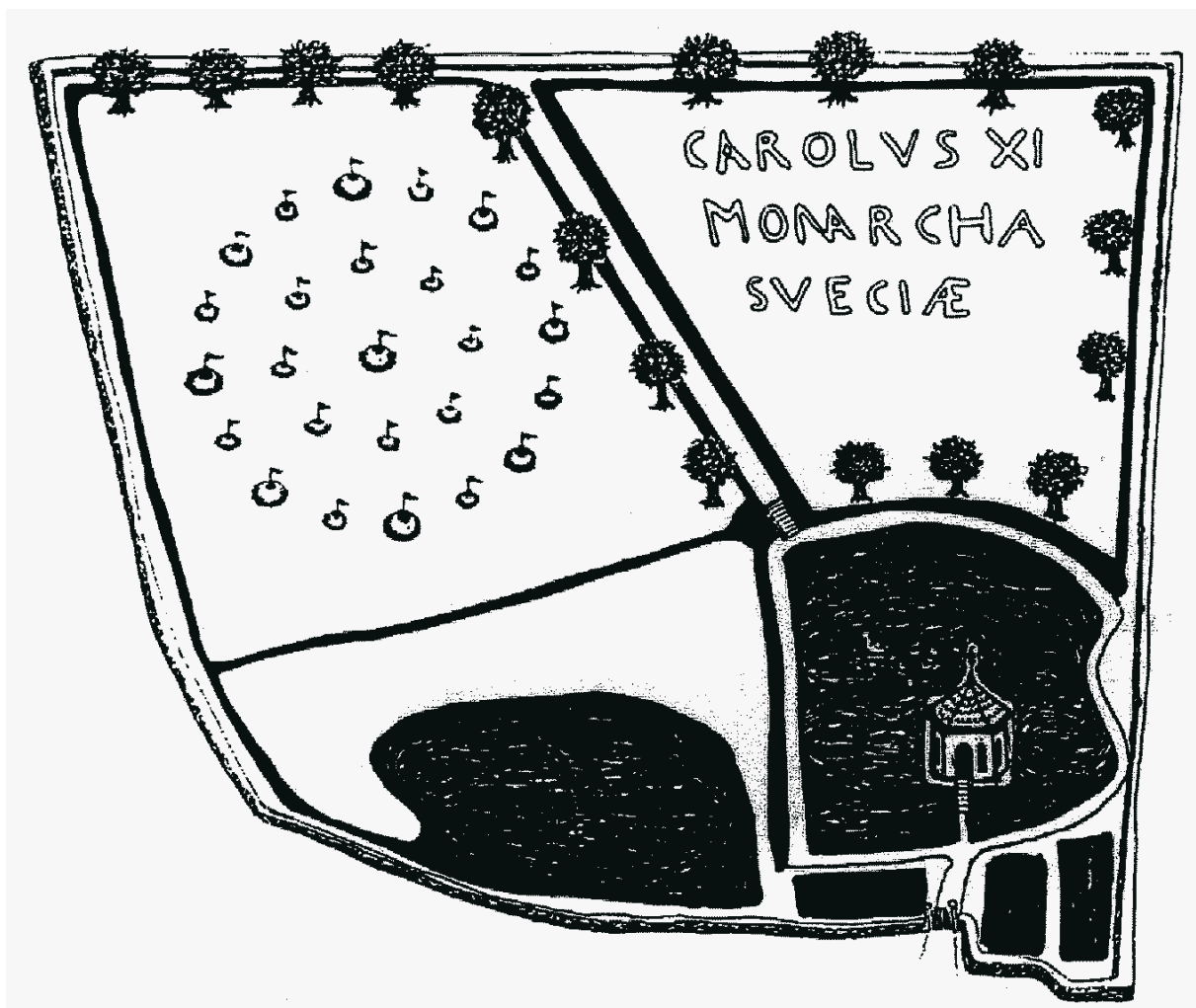
Arkeologisk dokumentation gjordes i form av inmätning och registrering av anläggningar i den västra delen av parkområdet.

Undersökningen visade bland annat på en broliknande konstruktion som löpte norrut från norra delen av Lustholmen till norra sidan av en damm. Bron bestod av en sandbank som i norr hade en brofästliknande stenkonstruktion och i söder en möjlig konstruktion med träkäppar.

Inom ytan fanns även enstaka spridda flintavslag.

Inledning

Sydsvensk Arkeologi AB har på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningen Östra Sallerup nr 5. Arbetet utgjordes av en andra del av undersökningen av en tidigare damm, och bestod av urschaktning av den västra delen av dammen. Den östra delen schaktades ur i samband med undersökning i augusti 2013 (Frejd 2013). Arbetena inom parkområdet har initierats av markägaren i samarbete med föreningen Jöns Henrikssons Minne.

Figur 3. Rekonstruktion av hur parken kan ha sett ut. Efter Frost 1996. Norr är nedåt i bilden.

Bakgrund

Fornlämningen Östra Sallerup nr 5 utgörs av en parkanläggning från 1600-talet. Parken omfattar ett ca 5 hektar stort område omgärdat av stenvägar och är indelad i fyra kvarter (figur 3). Kvarteren skiljs åt av grävda diken och vallar med gångstråk.

Man antar att det var prästen Jöns Henriksson som var initiativtagare till parken och att den anlades under senare hälften av 1600-talet. Inspirationen till anläggningen anses komma från Henrikssons uppväxt vid slottet Fredriksborg på Själland där han föddes 1622. Jöns Henriksson tillträdde som präst i Östra Sallerup år 1648 och innehade befattningen till sin död 1689.

I det sydvästra kvarteret finns monumentet "Karl XI stenar", vilket utgörs av 8-9 meter höga bokstäver uppbyggda av dubbla konturer av marksten med mellanliggande jordfyllning som bildar texten "CAROLUS XI MONARCHA SVECIAE", d.v.s. "Karl XI - Sveriges monark".

I det sydöstra kvarteret finns en anläggning bestående av 25 stensättningar lagda i två cirklar kring en mitthög. Den inre cirkeln innehåller 8 rösen och den yttre 16 stycken. Diametern på den yttre cirkeln är 90 m.

I det nordöstra kvarteret finns en delvis igenväxt damm. Området har karaktär av alkärr. Relativt lite är känt om denna del av parken.

I det nordvästra kvarteret finns rester av ett system av fiskedammar. I den största av dammarna finns en kvadratisk konstgjord ö där ett lusthus ska ha funnits (nedan benämnd Lustusholmen, se figur 3).

Fornlämningen ligger även inom riksintresse för kulturmiljövården och anses som särskilt värdefull i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne. Regionmuseet i Kristianstad har på Länsstyrelsens uppdrag upprättat ett åtgärdsförslag för parkanläggningen (Eriksson 2009).

Fornlämningen har även behandlats i ett dokument författat inom ramen för Landsbygdsprogrammet, som beskriver utvecklingsmöjligheter av fastighetens natur- och kulturvärden (Nilsson 2009).

Parkens historia har framförallt studerats av Katarina Frost med början på 1990-talet vilket bl.a. resulterat i en uppsats i medeltidsarkeologi (Frost 1996). I samband med fyra volontärläger 1993-95 upptogs fyra provschakt i parken, vilka bidragit till ökad kunskap om fornlämningens karaktär. I samarbete med Eslövs kommun gjordes också en uppmätning av parken. Frost var även initiativtagare till bildandet av föreningen ”Jöns Henrikssons Minne”, vilken aktivt verkar för parkens vård och restaurering samt informationsspridning om parkanläggningen och dess upphovsman (<http://www.karlxistenar.se>).

Nordvästra kvarteret

Markanvändningen innan parken anlades är inte känd i detalj. Det är även osäkert i vilken ordning parken anlagts, det är dock troligt att fiskedammarna i den nordvästra delen hör till det som anlades först.

På den äldsta kända kartan över området finns parken återgiven. Kartan är odaterad men anses stamma från tidigt 1700-tal (Frost 1996, s. 12). På denna kan man i det nordvästra kvarteret urskilja Lustusholmen i den stora dammen samt tre mindre dammar åt norr samt en större damm som är belägen utanför parkmuren i väster. Fiskedammar omnämns i dokument från 1670-71 (Frost 1996, s. 13).

I parken fanns troligen alla de dammar som behövdes för att odla t.ex. karp, vilket var vanligt på 1600-talet. I ett sådant system ingick små lekdammar, en stor grund sträckdamm där fiskarna kunde växa till sig samt en djup övervintringsdamm. Den stora sträckdammen i parkens nordvästra kvarter är utformad enligt engelsk modell som finns beskriven i en bok från 1614 - "*Cheape and good husbandry*" (Frost 1996, s. 18). För att underlätta upptagandet av fisk ur dammen rekommenderas att man anlägger en ö mitt i dammen. Runt ön ska man gräva ett dike som är djupare än dammen i övrigt. Dammen ska även förses med en slussanordning så att man kan tömma den på vatten. Vid tömningen kommer fisken att samlas i det djupa diket närmast ön, där det är lätt att håva upp den.

Undersökningens syfte och metod

Anledningen till den genomförda förundersökningen var att markägaren begärt tillstånd för markarbeten i syfte att återskapa de öppna vattenytorna i kvarterets dammar samt rensning av kanalsystem.

Den arkeologiska förundersökningen gick ut på att följa schaktningens arbetena och vid behov göra nödvändig arkeologisk dokumentation. Dokumentationen utfördes genom inmätning med GPS med cm-noggrannhet, fotografering samt registrering av påträffade anläggningar. Inmätningarna har förts över till en Intrasisundersökning för vidare bearbetning. Dokumentationsmaterialet förvarades under pågående arbete på Sydsvensk Arkeologi AB:s server för att senare arkiveras i Regionmuseets arkiv.

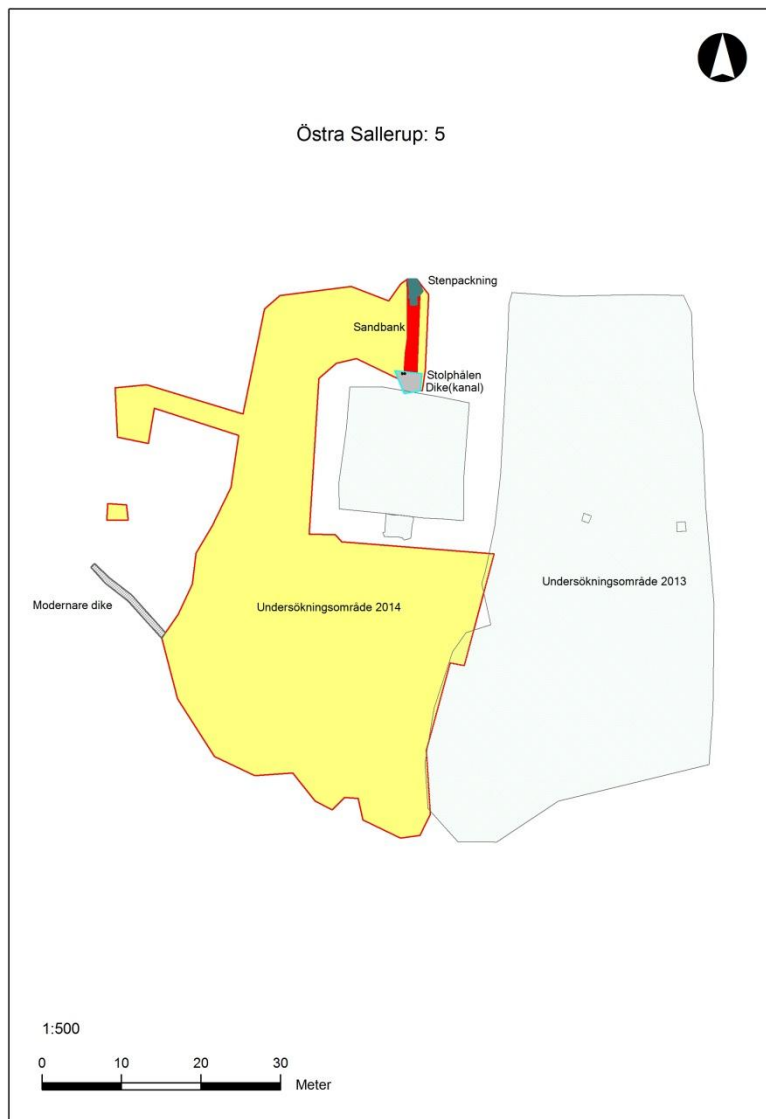
Genomförande

Undersökningen genomfördes i början av augusti 2014 i samband med att en grävmaskin schaktade ur dammen invid den tänkta brokonstruktionen norr om Lustholmen. Dessutom följdes schaktningen i den västra delen för att försöka se dammens begränsning åt väster.

Delar av dammen väster om Lustholmen var tidigare delvis urschaktad, och i denna del kontrollerades om det fanns spår av anläggningar eller fynd.

Undersökningsresultat

Sammanlagt var den västra delen av dammen omkring 1 900 m² stor, varav närmare 1 600 m² kontrollerades. Fyllningen i dammen var omkring 0,25–0,3 m tjock och bestod av jord blandad med växtrester. Botten utgjordes av sandig lera och det fanns

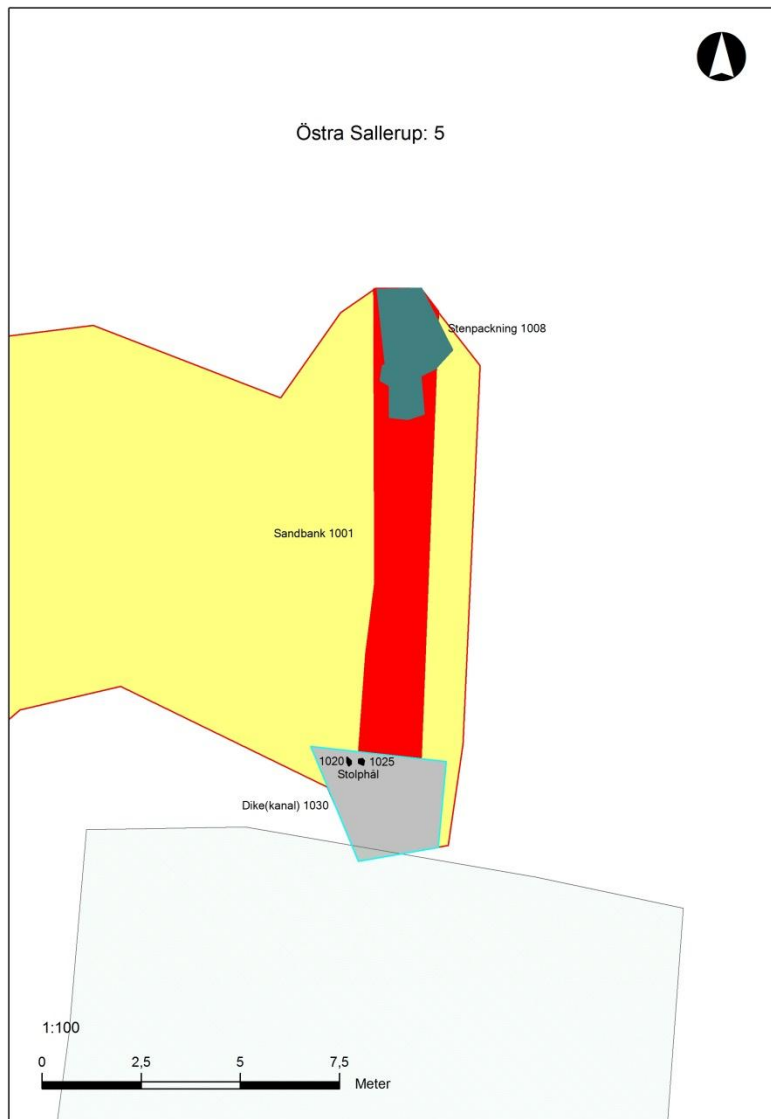
Figur 4. Undersökningsytan 2014 med anläggningar och 2013 års undersökningsyta.

ganska många stora stenar. Även enstaka flintor fanns inom ytan (figur 4).

En brokonstruktion

Norr om Lustholmen påträffades en trolig bro (figur 5). Denna bestod underst av en omkring 0,4 m tjock sandbank av gul lerig sand (A1001). Banken var cirka 11 m lång och omkring 1,5 m bred och löpte från norra sidan av Lustholmen till norra kanten av dammen. Norra delen av sandbanken överlagrades av en minst 3,2 x 0,8-1,2 m stor stenpackning (A1008). Packningen var cirka 0,25 m tjock och bestod av flera lager av stenar, vilka ofta hade en flat ovansida. Stenarna var mellan 0,05 m i diameter och 0,3-0,4 m stora. Västra kanten var rak medan den östra var något utrasad. Bland stenarna fanns en del flis från tegelste-

nar och takpannor samt ett par glasbitar och en keramikbit daterad till 16-1700 talet. Den södra delen av sandbanken löpte inte ända in till Lustholmen, utan här fanns ett något djupare dike (A1030), som var drygt två m brett och 0,6-0,7 m djupt. I detta dike påträffades ett par avbrutna träkäppar (A1020 och A1025), vilka var fyrkantsspetsade. De var omkring 0,1 m i diameter och 0,6 respektive 0,25 m långa. Dessutom fanns ytterligare en bit av en liggande käpp i diket (figur 6).

Figur 5. Brokonstruktionen.

Figur 6. Träkäpparna.

Brokonstruktionen tolkas ha bestått av en sandbank, vilken i norra delen överlagrades av en stenpackning, som kan ha varit ett brofundament. Mellan den södra delen av sandbanken och Lustholmen fanns ett dike, vilket kan tolkas som en anordning för att kunna förflytta eller ta upp fisk. I detta dike fanns rester av minst två träkäppar, vilka också kan ha ingått i brokonstruktionen. Det kan dock inte uteslutas att de kan ha samband med upptagning av fisk (figur 7).

Figur 7. Bron mot norr, sedd från Lustholmen.

Tolkning och utvärdering

Målsättningen med denna del av det aktuella arbetsföretaget inom västra delen av parkens nordvästra kvarter var att åter skapa de öppna vattenytorna i kvarterets dammar (Länsstyrelsens beslut dnr 431-18244-2014).

De arkeologiska iakttagelserna gick ut på att följa schaktningen, och vid behov göra dokumentation.

I samband med schaktningsövervakningen gavs tillfälle att dokumentera den västra delen av sträckdammens bottentopografi samt uppbyggnaden av en bro mellan Lusthusholmens norra del och norra dammkanten.

Schaktningen mot väster gav ingen klar bild av var dammen har slutat. Möjligen kan den ha fortsatt utanför undersökningsområdet.

Undersökningen av ytan motiverar inte till vidare undersökningar även om fynd av enstaka slagna flintor kan tyda på att det finns förhistoriska lämningar i området.

Referenser

- Eriksson, L. 2009. Karl XI stenar. Åtgärdsförslag för parkanläggningen. Rapport 2009:63. Regionmuseet Kristianstad.
- Frost, K. 1996. Östra Sallerups prästgårdspark – ett trädgårdsarkeologiskt studieobjekt. C-uppsats i medeltidsarkeologi. Arkeologiska institutionen, Lunds Universitet.
- Nilsson, N-O. 2009. Sallerup 2:8, med Prästgårdsparken. Utveckling av fastighetens natur- och kulturvärden. Projekt inom Landsbygdsprogrammet 2009.
- Frejd, J. 2013. Sallerup 2:8. Arkeologisk förundersökning 2014. Sydsvensk Arkeologi. Rapport 2013:34.

<http://www.karlxistenar.se>

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB projektnr:	140054
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-18244-2014
Datum för beslut:	2014-07-15
Län:	Skåne län
Kommun:	Hörby kommun
Socken:	Östra Sallerups socken
Fastighet:	Östra Sallerup 2:8
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
N koordinat:	6 184 417
E koordinat:	420 560
Höjdsystem:	RH 2000
M ö.h.	ca 158
Fältarbetstid:	2014-08-07
Antal arbetsdagar:	1
Antal arkeologtimmar:	6
Exploateringsyta:	ca 50 000 m ² (hela parken/fornlämningen)
Undersökt yta:	1 582 m ²
Platschef:	Thomas Linderoth
Personal:	Thomas Linderoth
Uppdragsgivare:	Magnus Jönsson, Sallerup 7224, 242 91 Hörby
Tidigare undersökningar:	Fyra provschakt 1993-95, ett större FU-schakt 2013
Dokumentationsmaterial:	Foton och Intrasisundersökning. Förvaras i Regionmuseets arkiv i Kristianstad.
Fakturerade kostnader:	24 850 kr (exkl. moms)

Sydsvensk Arkeologi AB rapportserie 2014

1. Hamnen 21:147, Innerstaden 1:14. Malmö stad, Malmö kommun. Arkeologisk förundersökning 2013-2014. Therese Ohlsson.
2. Skabersjö 26:1. Skabersjö socken, Svedala kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Therese Ohlsson
3. Vä 157:5 och 157:9, Vä socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk utredning, steg 2, 2013. Tony Björk.
4. Västra Boulevarden, Kristianstad 4:4. Kristianstad stad, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Therese Ohlsson.
5. Väktaren 4. Malmö stad, Malmö kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Fredrik Grehn.
6. Citadellstaden 2:1. Landskrona stad, Landskrona kommun. Arkeologiska förundersökningar 2013. Fredrik Grehn.
7. Mansdala 3:13. Vä socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Therese Ohlsson.
8. Råvattenledning i norra Åhus. Åhus socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2013-2014. Fredrik Grehn.
9. Vä by, fastigheten Vä 2:35 m.fl. Vä socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Ing-Marie Nilsson.
10. Åhus 14:108 m fl. Åhus socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2011. Bertil Helgesson.
11. Kv. Carolus. Malmö stad, Malmö kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Fredrik Grehn.
12. Heliga Trefaldighetskyrkan. Kristianstad socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Fredrik Grehn.
13. Fastigheten Västerport 11 i Åhus. Åhus socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2013 och 2014. Ing-Marie Nilsson och Therese Ohlsson.
14. Herrestorp 3:2 och 3:3 – hyddor, gravar, gårdar. Vellinge socken, Vellinge kommun. Arkeologisk slutundersökning 2012. Kristian Brink, Karina Hammarstrand Dehman och Bertil Helgesson.
15. Maletofta. Ravlunda 23:3, Ravlunda sn, Skåne. Arkeologiska forskningsundersökningar 2008-2011. Bertil Helgesson.
16. Slottsvången 8. Arkeologisk förundersökning 2014, Helsingborgs stad och kommun. Therese Ohlsson.
17. Tivoliparken. Arkeologisk förundersökning 2014. Kristianstad stad och kommun. Fredrik Grehn.
18. Yngsjö 219:351. Arkeologisk slutundersökning 2012 inom fornlämning Åhus 166 och 167, Åhus socken, Kristianstad kommun, Skåne län. Thomas Linderöth.
19. VA-ledning i Västra Boulevarden. Arkeologisk förundersökning, schaktningsövervakning 2012 – 2013, Kristianstad kommun och stad, Skåne. Thomas Linderöth.
20. Yngsjövägen och Köpmannagatan. Åhus socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Therese Ohlsson.
21. Herrevadskloster. Riseberga socken, Klippans kommun. Arkeologisk förundersökning 2004. Therese Ohlsson.
22. Eskilstorp 2:26. Arkeologisk utredning steg 1, 2014. Eskilstorps socken, Vellinge kommun. Fredrik Grehn.
23. Östra Torp 15:12. Arkeologisk utredning steg 2, 2014. Östra Torp socken, Trelleborgs kommun. Fredrik Grehn.
24. Dybäck 46:6, Arkeologisk utredning steg 2, 2014. Ö Vemmenhögs socken, Skurups kommun. Karina Hammarstrand Dehman och Bertil Helgesson.
25. Gamla Staden 8:1. Arkeologisk förundersökning, schaktningsövervakning 2013 vid Kärnan i Helsingborgs stad. Thomas Linderöth.
26. Fodret 5 & 19. Arkeologisk utredning steg 2, 2014. Tygelsjö socken, Malmö kommun. Fredrik Grehn.
27. VA-ledning i Christian IV:s gata och Västra Storgatan, fornlämning 93. Arkeologisk förundersökning, schaktningsövervakning 2013, Kristianstad kommun och stad, Skåne. Thomas Linderöth.

28. Härlöv 50:38, 50:39 och 50:42. Arkeologisk utredning 2013 inför utbyggnad av återvinningsstation, Kristianstad kommun. Thomas Linderoth.
29. Hyllie 4:2. Arkeologisk utredning steg 2, 2014. Hyllie socken, Malmö kommun. Fredrik Grehn.
30. Konsul Olssons Plats. Arkeologisk förundersökning 2014. Gamla Staden 7:1, Helsingborgs stad och kommun. Fredrik Grehn.
31. Åsumtorp 54:30. Arkeologisk undersökning 2012. Kristianstad socken och kommun. Ylva Wickberg.
32. Vä 157:5 och 157:9. Arkeologisk förundersökning 2014. Vä socken, Kristianstad kommun. Fredrik Grehn.
33. Färlöv 76:10 m fl. Arkeologisk förundersökning 2013. Färlöv socken, Kristianstad kommun. Ylva Wickberg.
34. Färlöv 1:32 och 76:10. Arkeologisk förundersökning 2012. Färlöv socken, Kristianstad kommun. Ylva Wickberg.
35. Norra Åsum 1:3 m fl. Arkeologisk förundersökning 2013. Kristianstad socken och kommun. Ylva Wickberg.
36. Önnestad 112:1. Önnestads socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Therese Ohlsson.
37. Näsby 35:47, Kristianstad, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2013. Thomas Linderoth.
38. Rinkaby 6:2, Rinkaby socken, Kristianstads kommun, Arkeologisk dokumentation, 2014. Anders Edring.
39. Vä by, fastigheten Vä 16:12. Vä socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Ing-Marie Nilsson.
40. Vä by, fastigheten Vä 165:1. Vä socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Ing-Marie Nilsson.
41. Yngsjö 14:59 m.fl. Åhus socken, Kristianstad kommun. Arkeologisk utredning 2013-2014. Fredrik Grehn.
42. Domus 2. Kristianstad stad och kommun. Arkeologisk förundersökning 2013-2014. Therese Ohlsson.
43. Sjögatan, Köpmannagatan och Åbogatan. Åhus stad, Kristianstad kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Therese Ohlsson.
44. Norra Mellby kyrka, Mellby 57:1, Norra Mellby socken, Hässleholms kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Ing-Marie Nilsson.
45. Fastigheten Färlöv 82:1. Färlövs socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Ing-Marie Nilsson.
46. Eskilstorp 2:26. Eskilstorp socken, Vellinge kommun. Arkeologisk utredning steg 2, 2014. Fredrik Grehn.
47. Vilanleden Arkeologisk utredning steg 1, 2014. Härlöv 50:26 m.fl, Kristianstad socken och kommun. Therese Ohlsson.
48. Citadellstaden 1:1. Landskrona stad, Landskrona kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Therese Ohlsson.
49. Adinal 1:1. Vinslövs socken, Hässleholms kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Ylva Wickberg.
50. Vankiva 9:40, Vankiva socken. Arkeologisk utredning steg 1, 2014. Karina Hammarstrand Dehman.
51. Sallerup 2:8, Östra Sallerup socken, Hörby kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2014. Thomas Linderoth.

